

Rhagair

Adroddiad Blynyddol 2011-2012

Mae fy adroddiad blynyddol eleni wedi'i seilio ar y canfyddiadau o'r ail flwyddyn o'r cylch arolygu a ddechreuodd ym mis Medi 2010.

Ann Keane

Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru

Mae'r adroddiad yn cynnwys adrannau ar:

- y canfyddiadau o'r arolygiadau a gafodd eu cynnal yn 2011-2012;
- y canfyddiadau o'r adroddiadau rydyn ni'n eu hysgrifennu mewn ymateb i lythyr y Gweinidog i Estyn am ein cylch gwaith blynyddol;
- y gweithgarwch monitro dilynol o ddarparwyr sydd angen gwella;
- y cynnydd o safbwynt y blaenoriaethau cenedlaethol a'r ddarpariaeth; a'r
- data perfformio cenedlaethol, gan gynnwys data manwl ar ddeilliannau'r broses arolygu ac o ymatebion dysgwyr a rhieni i holiaduron.

Rwy'n awyddus i fynd ati yn y rhagair yma i dynnu sylw at rai o'r prif gasgliadau y gellir eu gwneud o'r dystiolaeth y mae fy arolygwyr wedi'i chasglu. Byddaf hefyd yn ystyried eu goblygiadau.

“

“Mae mwy o waith rhagorol i’w weld yn yr ysgolion uwchradd nac yn yr ysgolion cynradd, ond mae mwy o waith anfoddfaol i’w weld yn yr ysgolion uwchradd hefyd.”

Safonau

Yn yr ysgolion a arolygwyd ganddom eleni mae’r gyfran a gafodd eu barnu fel rhai da neu ragorol ychydig yn is na’r gyfran y llynedd. Mae mwy o waith rhagorol i’w weld yn yr ysgolion uwchradd nac yn yr ysgolion cynradd, ond mae mwy o waith anfoddfaol i’w weld yn yr ysgolion uwchradd hefyd. (Mae un o bob saith ysgol uwchradd yn rhagorol, ac mae un o bob saith yn anfoddfaol.) Mae safonau’r mwyafrif o’r ysgolion arbennig a’r ysgolion prif ffrwd annibynnol a gafodd eu harolygu eleni’n dda neu’n well. Mae’r safonau’n dal i amrywio yn y sectorau eraill.

Mae safonau lles yn y rhan fwyaf o’r sectorau’n gyffredinol uchel, ond dim ond yn hanner yr unedau cyfeirio disgyblion a gafodd eu harolygu y mae’r safonau lles yn dda neu’n well. Yn fwy cyffredinol, mae’r disgyblion yn cael eu cynnwys yn amlach yn y penderfyniadau am fywyd yr ysgol, ond dim ond mewn ychydig o’r ysgolion y

mae’r disgyblion yn cael cyfrannu at benderfyniadau ar eu dysgu. Presenoldeb yw’r agwedd wannaf ar les yn yr ysgolion o hyd. Nid yw’r presenoldeb mewn dros un o bob tair o’r ysgolion uwchradd yn ddigon da. Mae hefyd yn amrywio gormod o gymharu’r ysgolion cynradd yn yr ardaloedd mwyaf difreintiedig â’r rhai yn yr ardaloedd lleiaf difreintiedig.

Effaith arolygiadau 'dilynol'

Mae 'gweithgarwch dilynol' yn un o nodweddion newydd cylch arolygu 2010-2016 ac mae'n arwydd o ddull mwy cymesur o arolygu. Mae'n golygu ein bod yn cynnal ail ymweliad â'r ysgolion a'r darparwyr sydd angen gwella, er mwyn asesu eu cynnydd. Ein barn oedd bod angen gweithgarwch dilynol yn ychydig dan hanner o'r ysgolion neu'r darparwyr a gafodd eu harolygu'r llynedd. Pan aethom yn ôl i'r ysgolion uwchradd yr oeddem ni neu'r awdurdod lleol yn eu monitro, roedd yn bosibl gweld bod pob un wedi gwneud digon o gynnydd i gyfiawnhau peidio â gwneud trydydd ymweliad. Yn y sector cynradd, nid oes angen rhagor o fonitro gan Estyn ar 87% o'r ysgolion. Mae'r ysgolion yr ydym yn eu rhoi yn y categori 'angen gwelliant sylweddol' neu'r rhai sy'n galw am roi mesurau arbennig ar waith ynddyn nhw, yn cymryd mwy o amser fel arfer i ddod allan o'r categori gweithgarwch dilynol.

Yr ysgolion yr ydym wedi'u tynnu o'r categori gweithgarwch dilynol yw'r rhai sydd wedi gweithredu ar ein hargymhellion. Maen nhw wedi rhoi systemau ar waith yn yr ysgol drwyddi draw i ddelio â'r diffygion. Mae'r staff wedi cytuno ar y dulliau o roi'r systemau ar waith i wella'r safonau. Y prif ffactor sydd wedi sicrhau llwyddiant yw canolbwyntio ar atgyfnerthu'r addysgu a'r dysgu er mwyn diwallu anghenion penodol y dysgwyr. Un o brif nodweddion y gwaith yma yw bod yr arweinwyr a'r rheolwyr wedi rhoi systemau olrhain

disgyblion ar waith i fonitro perfformiad ac i bennu amcanion. Maen nhw wedi gosod lefelau newydd o ddisgwyliadau i'r arferion hunanarfarnu a monitro, drwy fynd ati i graffu ar waith y dysgwyr ac i arsylwi gwersi i adnabod y manau lle mae'r perfformiad yn dda. Maen nhw'n sicrhau wedyn bod pawb yn cael gwybod am yr arfer dda honno. Mae'r rheolwyr wedi mynd ati'n fwy hyderus i ddefnyddio systemau rheoli perfformiad i gynorthwyo ac i herio athrawon gwael, ac i wella perfformiad pawb. Cafodd yr athrawon eu hyfforddi i gydlynu'r gwaith o gyflwyno'r cwricwlwm i helpu pob disgybl i wella'i fedrau llythrennedd a rhifedd. Gallwch ddarllen astudiaethau achos Ysgol Gynradd Peter Lea, Ysgol Friars a Chylch Meithrin Penllwyn yn yr adran ar weithgarwch dilynol yn nes ymlaen yn yr adroddiad yma. Mae'r rhain yn dangos y math o welliannau sy'n gallu gwneud gwahaniaeth mawr i safonau. Mae'r sectorau ôl-16 a'r ysgolion fel ei gilydd wedi gwneud gwelliannau yn sgil gweithgarwch dilynol. Y ddau sector lle'r oedd y gwelliannau mwyaf i'w gweld oedd dysgu oedolion yn y gymuned a Chymraeg i oedolion.

Gwasanaethau addysg awdurdodau lleol

Daeth yn amlwg yn ystod y ddwy flynedd diwethaf fod angen gweithgarwch dilynol yn y mwyafrif o'r awdurdodau lleol. Yn yr achosion lle mae'r meysydd i'w gwella'n rhai amlwg, rydym yn gosod yr awdurdod lleol yn y categori 'yn peri pryder'. Cafodd tua chwarter o'r awdurdodau lleol a gafodd eu harolygu hyd yma eu rhoi yn y categori yma.

Y diffygion mwyaf cyffredin mae'r arolygwyr yn eu gweld yn yr awdurdodau lleol sy'n peri pryder yw: arwyddion o ddiffyg capasiti a gallu yn y swyddogion; ac arwyddion nad yw'r aelodau etholedig yn mynd ati'n ddigon da i herio perfformiad. Mae'r ffaith fod llawer o'r awdurdodau a gafodd eu rhoi yn y categorïau'n awdurdodau cymharol fach yn awgrymu bod diffyg capasiti'n ffactor arwyddocaol.

Oherwydd eu maint, nid yw'r awdurdodau bach yn gallu elwa ar arbedion maint. Mae ganddyn nhw lai o swyddogion i gyflawni'r holl wahanol ddyletswyddau mae angen iddyn nhw eu cyflawni. Mae diffyg arbenigedd manwl iawn yn cyfyngu

ar y cyngor a'r cymorth mae'r awdurdod yn eu cynnig. Mae hyn yn golygu y bydd y swyddogion yn tueddu i ddelio ar lefel fwy cyffredinol ac arwynebol â'r holl wahanol ofynion sy'n dod i'w rhan. Ond gall yr awdurdodau mwy wneud arbedion maint sy'n caniatáu arbenigedd mwy manwl. Mae rôl swyddi'n gallu bod yn fwy pendant ac mae'r cyngor a'r cymorth sydd ar gael i'r ysgolion yn fwy arbenigol. Mae arbedion maint yn caniatáu'r awdurdodau i gyflogi mwy o bobl i ddelio â'r gwahanol gyfrifoldebau.

Mae'r rhesymeg sy'n sail i'r broses o uno colegau addysg bellach, ar y llaw arall, wedi deillio'n rhannol o ragolygon sy'n dangos buddion arbedion maint. Mae wedi bod yn bosibl gwreiddu'r buddion yma wedi hynny mewn sawl achos o uno colegau ar hyd a lled Cymru. Roedd sawl un o'r achosion yn golygu gweld sefydliad mwy'n uno ag un llai a oedd yn cael trafferth bodloni'r holl ofynion a oedd arno fel coleg ar ei ben ei hun.

Ond nid yw'n bosibl gwneud cymhariaeth lawn rhwng addysg bellach ac awdurdodau lleol. Ers i'r colegau ddod yn sefydliadau corfforedig tua 20 mlynedd yn ôl, maen nhw wedi sefyll ar eu traed eu hunain. Mae gwasanaethau addysg awdurdodau lleol i blant a phobl ifanc, ar y llaw arall, yn bodoli ar y cyd â gwasanaethau eraill yr awdurdod i blant a phobl ifanc ei ardal. Mae'r gwasanaethau yma'n rhannu sylfaen o lywodraethu a rheolaeth gorfforaethol yng nghyd-destun democratiaeth leol y cyngor sir neu'r cyngor bwrdeistref sirol.

Mae'n anodd uno gwasanaethau gwahanol awdurdodau lleol gan fod pob un yn trefnu setiau cymhleth o wasanaethau statudol sy'n dibynnu ar ei gilydd. Roedd adroddiad Beecham yn 2006 yn argymhell y dylai gwahanol wasanaethau a gwahanol awdurdodau lleol gydweithredu. Roedd hefyd yn addo adolygiad arall o'r system gyfan yn 2011, os nad oedd cydweithredu'n gweithio. Rydym yn gwybod erbyn hyn nad yw cydweithredu gwirfoddol wedi

gweithio gystal ag y dylai fod wedi gwneud. Roedd adroddiad Thomas yn 2010 yn argymhell symud gwasanaethau gwella ysgolion i gonsortia rhanbarthol erbyn mis Medi 2012, sef proses sydd eisoes ar waith. Er mai'r bwriad nawr yw trefnu gwaith y gwasanaethau gwella ysgolion yn rhanbarthol, mae'n dal yn un o ddyletswyddau statudol yr awdurdodau lleol. Rhaid rhoi trefniadau lleol ar waith ym meysydd comisiynu, craffu ac atebolrwydd.

Mae gwasanaethau rhai o'r awdurdodau'n dda, ac mae ychydig o agweddau ar eu darpariaeth yn rhagorol. Mae gofyn cadw ac atgyfnerthu'r cryfderau yma ym mhob un o'r awdurdodau.

“

“Dim ond yn ddiweddar y mae’r awdurdodau lleol wedi dechrau monitro’n rheolaidd y defnydd yn eu hysgolion o strategaethau rheoli ymddygiad, a’u hadroddiadau ar y strategaethau.”

Diogelu

Mae awdurdodau lleol yn chwarae rhan allweddol yn y gwaith o reoli’r trefniadau i ddiogelu plant a phobl ifanc. Yn ystod haf 2011, aethom ati ar y cyd â’r corff sy’n arolygu gwasanaethau cymdeithasol (Arolygiaeth Gofal a Gwasanaethau Cymdeithasol Cymru) i gynnal ymchwiliad i allu awdurdod lleol Sir Benfro i ddiogelu’r plant yn ei hysgolion ac yn ei wasanaethau addysg eraill. Gwnaethom arolwg ar y cyd hefyd o drefniadau diogelu a rheoli ymddygiad dewis ehangach o unedau cyfeirio disgyblion ar hyd a lled y wlad. Yn sgil ein canfyddiadau, sydd eisoes wedi cael eu cyhoeddi, mae awdurdodau lleol, ysgolion ac unedau cyfeirio disgyblion ar hyd a lled Cymru wedi edrych yn fwy manwl ar eu harferion diogelu eu hunain. Maen nhw wedi bod yn mynd ati’n amlach i ddatblygu a diweddarau eu polisiau a’u gweithdrefnau ar recriwtio’n ddiogel ac ar amddiffyn plant. Ond mae ychydig o ysgolion ac awdurdodau lleol wedi methu â datblygu eu polisiau’n ddigon trylwyr. Nid yw eu trefniadau ar gyfer recriwtio’n ddiogel yn cael eu rhoi ar waith yn drylwyr,

nid yw’r prif aelodau o’r staff wedi cael eu hyfforddi’n ddiweddar, ac nid yw ychydig o’r staff yn gwybod sut mae ymateb i ddatgeliad.

Dim ond yn ddiweddar y mae’r awdurdodau lleol wedi dechrau monitro’n rheolaidd y defnydd yn eu hysgolion o strategaethau rheoli ymddygiad, a’u hadroddiadau ar y strategaethau. Ar ôl cyhoeddi ein hadroddiadau, mae’r awdurdodau lleol mwyaf rhagweithiol wedi llunio canllawiau ar ddefnyddio’r dull ‘amser allan’ yn briodol gyda’r disgyblion i dawelu sefyllfaoedd anodd.

Llythrennedd, rhifedd a chau'r bwlch tlodi

Dylai cyflwyno'r fframwaith cenedlaethol ar gyfer llythrennedd a rhifedd helpu arweinwyr yr ysgolion i godi safonau drwy gynorthwyo'r athrawon i ganolbwyntio'n well ar lythrennedd a rhifedd. Er bod darpariaeth ychydig o'r ysgolion ym maes medrau'n rhagorol, mae gofyn codi safonau llythrennedd dros hanner o'r holl ysgolion cynradd ac uwchradd. Mae'n ddyddiau cynnar yn llawer o'r ysgolion o ran cynllunio ar gyfer dilyniant medrau rhifedd. Mae'r disgyblion yn aml yn dangos diffyg hyder yn eu medrau rhifedd sylfaenol, fel rhannu a gweithio gyda ffracsiau. Maen nhw'n amharod i gymhwyso'r medrau hynny i ddatrys problemau, yn enwedig yng nghydestun pynciau eraill fel gwyddoniaeth a thechnoleg. Mae safonau ysgrifennu'n peri pryder ym mhob un o'r sectorau. Mae dulliau dysgu gweithgar yn yr ystafell ddosbarth ac yn yr awyr agored yn ystod y Cyfnod Sylfaen wedi llwyddo i raddau helaeth i godi hyder y plant ac i'w gwneud yn fwy annibynnol. Er hynny, mae gormod o gamgymeriadau sillafu, atalnodi a ffurfio llythrennau yng ngwaith ysgrifennu'r plant.

Nid yw'r athrawon yn y sectorau eraill yn yr ysgolion yn rhoi digon o gyfle i'r disgyblion yn y gwersi eraill heblaw am Gymraeg neu Saesneg, i ysgrifennu'n annibynnol mewn gwahanol arddulliau ac i wahanol bwrpasau.

Mae gofyn gweld arweinwyr yn gosod y broses o wella llythrennedd a rhifedd ac o gau'r 'bwlch tlodi' fel canolbwynt i'w gwaith cynllunio. Mae gofyn gweld athrawon yn cydlynu'n well eu cynlluniau i ddatblygu medrau'r disgyblion ym mhob agwedd ar waith yr ysgol. Dim ond yn rhai o'r ysgolion uwchradd y mae grwpiau sefydlog cadarn wedi gweithio i gryfhau medrau llythrennedd drwy gynlluniau gwaith y gwahanol bynciau. Prin iawn yw'r awdurdodau lleol hefyd sydd wedi gweithio gyda'r ysgolion i hybu arfer dda yn y gwaith o wella medrau llythrennedd a rhifedd. Mae posibilrwydd y gallai'r rhaglen gymorth genedlaethol ar gyfer y fframwaith llythrennedd a rhifedd helpu i wella'r gallu i gynllunio'r addysgu, y dysgu a'r asesu. Mae gofyn gweld yr arweinwyr yn newid diwylliant yr ysgolion er mwyn rhoi blaenoriaeth i'r meysydd yma.

Bydd canlyniadau'r profion cenedlaethol mewn darllen a rhifedd ar gyfer pob disgybl rhwng 7 ac 14 oed, a fydd yn cael eu gosod o haf 2013 ymlaen, ar gael. Dylai'r rhain weithredu fel set fwy cydlynol o ddata y gall yr ysgolion ei defnyddio i gymharu canlyniadau darllen a rhifedd eu disgyblion â chanlyniadau ysgolion eraill. Bydd canlyniadau'r profion rhifedd yn rhoi'r darlun cenedlaethol cyntaf o allu'r disgyblion mewn rhifedd. Fe wnaethon ni ofyn i'r awdurdodau lleol eleni am ddata o'r profion darllen y maen nhw'n eu gosod i'r disgyblion yn ystod tymor yr haf 2012. Nid yw'n bosibl crynhoi'r wybodaeth yma i roi darlun cenedlaethol cwbl gyflawn o alluoedd darllen disgyblion Cymru gyfan am fod y gwahanol awdurdodau lleol wedi defnyddio profion gwahanol yn y gwahanol gamau. Ond mae'r wybodaeth a gawsom ganddyn nhw'n awgrymu bod sgorau darllen y disgyblion yn amrywio llawer gormod o'r naill ysgol ac awdurdod lleol i'r llall.

Mae'r ysgolion sydd â chyfrannau uchel o ddisgyblion sydd â hawl i gael prydau ysgol am ddim yn tueddu i beidio â pherfformio gystal â'r ysgolion sydd â disgyblion o gefndiroedd â mwy o fantais. Ond mae rhai ysgolion yn mynd yn groes i hyn. O'r pum ysgol uwchradd lle'r oeddem wedi gweld perfformiad rhagorol wrth arolygu eleni, mae hawl gan tua chwarter neu fwy o ddisgyblion tair o'r ysgolion i gael prydau ysgol am ddim. Mae perfformiad y disgyblion yma'n dda. Yr hyn sy'n gyfrifol am hyn yw bod y tair ysgol yma'n trin mynd i'r afael ag anfantais fel gyffredin i'r ysgolion yma yw gwaith arwain cadarn. Mae penaethiaid cadarn yn arwain dull pendant, trefnus a chydlynol o gau'r bwlch tlodi drwy ddatblygu arbenigedd y staff, atgyfnerthu'r cysylltiadau cymunedol ac annog y rhieni i gynorthwyo. Mae'r mwyafrif o'r athrawon yn dweud mai ennyn diddordeb y rhieni yw un o'r prif ffactorau yn y gwaith o fynd i'r afael â dysgwyr dan anfantais sy'n tangyflawni.

Datblygu gallu

Bydd cyhoeddi safonau statudol newydd ar gyfer llythrennedd a rhifedd, a sefydlu system genedlaethol o brofion, yn tynnu sylw at y maes yn yr ysgolion. Ond, os ydym am weld newidiadau sylweddol yn y deilliannau, mae angen canllawiau, safonau enghreifftiol a hyfforddiant ar gwricwlwm sydd i bob pwrpas yn cael ei ailwampio, ar yr athrawon. Mae angen datblygu gallu'r athrawon i wireddu'r gwelliannau rydym am eu gweld yn yr asesiadau allanol cenedlaethol ac yn y profion rhyngwladol fel PISA. Mae gofyn bod athrawon a gweithwyr proffesiynol eraill yn gwybod yn union sut y dylai'r cwricwlwm a'r dull o'i gyflwyno newid. Ac mae angen mwy o gymorth arny'n nhw i wneud y newidiadau hynny.

Darparwyr ôl-16

Mae agwedd rhai o'r darparwyr ôl-16 at baratoi pobl ifanc ar gyfer bywyd a gwaith yn amrywio gormod. Mae cystadlu am ddysgwyr ac am gyllid yn golygu weithiau bod buddiannau'r dysgwyr yn cael eu hanghofio. Mae rhai darparwyr, gan gynnwys ysgolion a cholegau fel ei gilydd, yn camarwain dysgwyr drwy eu cadw mewn darpariaeth anaddas. Mae rhai ysgolion hefyd yn ceisio dyblygu darpariaeth y byddai'n well ei chyflwyno mewn colegau addysg bellach neu ddarparwyr dysgu yn y gwaith.

Mae gallu sefydliadau addysg bellach i roi sylw i ddiffygion llythrennedd a rhifedd dysgwyr sydd ag anghenion dysgu ychwanegol yn gwella. Ond nid ydyn nhw wedi rhoi sylw i'r angen i gynllunio cyrsiau a fydd yn herio'r holl ddysgwyr i wella'u

medrau llythrennedd a rhifedd mewn cyd-destunau mwy ymarferol.

Mae rhai aelodau o staff y sector dysgu yn y gwaith yn cydnabod y dylai eu dysgwyr nhw hefyd allu darllen ac ysgrifennu'n dda, a gwneud cyfrifiadau rhifol perthnasol. Maen nhw'n addasu eu dulliau cyflwyno i helpu dysgwyr sy'n aml yn cychwyn ar lefel isel iawn, i wneud mwy o gynnydd. Ond mae rhai yn y sector yn dal yn amharod i baratoi'r dysgwyr i fodloni mwy na'r gofynion isaf yn eu medrau sylfaenol.

“

“Fe all Bagloriaeth Cymru weithredu fel sylfaen gadarn i system o gymwysterau yng Nghymru at y dyfodol, ar yr amod ei bod yn cael ei chyflwyno a'i hasesu'n fwy trwyadl o lawer.”

Darpariaeth ar gyfer dysgwyr 14 i 19 oed

Mae'r adolygiad o gymwysterau dysgwyr 14 i 19 oed wedi pennu cymhwyster Bagloriaeth Cymru fel un o'r ffyrdd canolog o gyflwyno cwricwlwm 14-19. Dangosodd adroddiad diweddar Estyn ar Fagloriaeth Cymru fod y cymhwyster yma'n cynnig llawer o fanteision i'r dysgwyr. Ymhlith y prif fanteision mae: ymestyn eu cwricwlwm wrth astudio craidd Bagloriaeth Cymru; gwella'u medrau hanfodol; a dod i ddeall yn well amryw o wahanol feysydd fel menter, gwleidyddiaeth a materion cyfoes. Ar ben hynny hefyd, mae gwneud eu hymchwiliadau eu hunain yn helpu llawer o'r dysgwyr i ddatblygu rhai o'r medrau ymchwilio a dadansoddi y byddan nhw eu hangen mewn addysg bellach, addysg uwch a swyddi. Ond mae'r safonau mae'r dysgwyr sy'n astudio Bagloriaeth Cymru'n eu cyflawni ar hyn o bryd, yn

amrywio gormod. Fel rhan o'r cymhwyster yma, mae'r dysgwyr yn ennill cymwysterau mewn medrau fel cyfathrebu a chymhwyso rhif, ond nid ydyn nhw bob amser yn astudio'r rhain ar lefel sy'n briodol iddyn nhw fel unigolion. Nid yw'r dulliau asesu'n ddigon cadarn chwaith. Fe all Bagloriaeth Cymru weithredu fel sylfaen gadarn i system o gymwysterau yng Nghymru at y dyfodol, ar yr amod ei bod yn cael ei chyflwyno a'i hasesu'n fwy trwyadl o lawer.

Cymharu deilliannau ôl-16

Er bod gennym ddigon o ddata cenedlaethol ar gyrhaeddiad dysgwyr 16 oed, nid oes unrhyw system genedlaethol gynhwysfawr o gasglu data ar gyfraddau cwblhau, cyrhaeddiad a dilyniant dysgwyr 18 oed y sectorau chweched dosbarth, addysg bellach a dysgu yn y gwaith. Mae hyn yn golygu nad ydym yn gallu cymharu cyfraddau llwyddo cyrsiau ôl-16 fel Bagloriaeth Cymru, Safon Uwch a chysiau galwedigaethol yn y chweched dosbarth ac mewn sefydliadau addysg bellach. Mae hyn yn golygu nad yw dysgwyr a rhieni'n gallu dewis cyrsiau a manau astudio ar sail gwybodaeth gynhwysfawr.

Arweinyddiaeth

Er bod yr adroddiad blynyddol yma'n croesawu'r arfer dda sydd i'w gweld, mae angen gwneud llawer eto i wella addysg a hyfforddiant yng Nghymru. Yng ngallu ac ansawdd y gwaith arwain y mae'r ateb. Drwy ddweud hynny, rwy'n golygu nid yn unig y gwaith arwain mae penaethiaid, prifathrawon a phrif swyddogion gweithredol awdurdodau lleol yn ei wneud, ond hefyd y gwaith arwain sy'n rhaeadru i lawr i athrawon, i gynorthwywyr cymorth dysgu, i anogwyr dysgu ac i bawb sy'n rhan o'r gwaith o gyflwyno ac o wasanaethu addysg a hyfforddiant yng Nghymru. Gall bob un o'r rhain gynnig arweinyddiaeth drwy eu camau gweithredu, eu hymddygiad a'u hymrwymiad.

Rhaid i uwch reolwyr neilltuo amser i faterion llywodraethu corfforaethol. Rhaid iddyn nhw reoli cyllidebau, cynnal a chadw cyfleusterau a chynllunio'r broses o ddefnyddio adnoddau. Rhaid iddyn nhw hefyd weithio yn ôl fframweithiau statudol a rheoleiddiol sy'n gofyn am safonau cydymffurfio uchel. Ond eu gwaith craidd yw cyflwyno addysg a hyfforddiant i'r disgyblion ac i'r dysgwyr eraill.

Dylen nhw ganolbwyntio ar y dulliau o wella profiadau a deilliannau'r dysgwyr.

Mae gan y darparwyr y mae eu perfformiad yn eu gwaith craidd yn gwella, arweinwyr sy'n gweithio gyda'r staff eraill i greu gweledigaeth ar gyfer newid. Sylfaen y weledigaeth honno yw'r medrau gorau un ym meysydd rheoli rhaglenni a rheoli pobl. Ar y cyd â'r medrau yma, maen nhw'n cydlynu amryw o wahanol brosiectau a mentrau, sy'n aml yn cyd-redeg, ym maes gwella'r dulliau o gyflwyno'r dysgu.

Mae lle i wella mewn ffyrdd cyffredinol a ffyrdd penodol. Yn benodol, mae angen i fwy o benaethiaid ysgolion roi sylw cadarn i berfformiad addysgu sydd o safon gyffredin. Mae angen i benaethiaid ysgolion uwchradd roi sylw i'r diffygion ym mherfformiad y rheolwyr canol a'r uwch reolwyr. Mae angen i lywodraethwyr wella'u harbenigedd a bod yn fwy heriol.

“

“Mae gan y darparwyr y mae eu perfformiad yn eu gwaith craidd yn gwella, arweinwyr sy'n gweithio gyda'r staff eraill i greu gweledigaeth ar gyfer newid.”

Arweinwyr systemau

Mae arweinwyr systemau¹ yn y consortia rhanbarthol yn allweddol yn y dasg o helpu'r ysgolion i wella ac i newid eu diwylliant. Wrth geisio mesur eu llwyddiant bydd rhaid gofyn i ba raddau y gallan nhw: ddadansoddi'r heriau; cynllunio'r ymyriadau a'r cymorth; defnyddio'r arfer dda sydd i'w gweld ar hyn o bryd; a gosod disgwyliadau clir ar gyfer gweithredu. Rhaid asesu hefyd a yw'r camau gweithredu'n arwain yn effeithiol at welliannau yn neilliannau'r dysgwyr.

Er bod tystiolaeth ar gael sy'n dangos bod y consortia rhanbarthol yn gwneud rhywfaint o gynnydd o ran adnabod, hyfforddi a defnyddio arweinwyr systemau, nid yw'r cynnydd yn gyson. Nid yw'r syniadau ym mhob rhan o Gymru'n ddigon trefnus.

Rydym angen:

- meini prawf cyffredin ar gyfer dewis arweinwyr systemau;
- cytundeb ar y wybodaeth, y ddealltwriaeth a'r medrau/cymwyseddau y bydd yr arweinwyr systemau eu hangen; ac
- un drefn gyffredin o fonitro'r broses o sicrhau ansawdd.

Mae angen gweithio yn ôl fframwaith mae pawb wedi cytuno arno ar gyfer arweinyddiaeth systemau. Mae angen hefyd am hyfforddiant ar y cyd ar lefel genedlaethol, a fydd yn gweithredu fel man cychwyn i bawb. Byddai hefyd yn rhoi cyd-destun y gall y consortia ei ddefnyddio i greu mwy o gyrsiau hyfforddi rhanbarthol i wella gallu penaethiaid, arweinwyr canol ac athrawon y sector ysgolion.

Canlyniad yr hyfforddiant cenedlaethol fyddai gosod safonau cyson ar gyfer rôl arweinwyr systemau. Byddai hefyd yn sicrhau bod y disgwyliadau o ran proffesiynoldeb y rôl yn gyson.

¹ Rhoddwyd y diffiniad yn y Rhestr termau arolygu 2012

Newid

Mae'n amlwg bod awdurdodau lleol, ysgolion a darparwyr eraill ar fin mynd i gyfnod o newid mawr – newid yn y cwricwlwm a'r cymwysterau, a hyd yn oed newidiadau strwythurol o bosibl. Yr her yw gallu manteisio ar y cyfleoedd sy'n dod yn sgil y newidiadau.

Rwy'n gobeithio y bydd arweinwyr yn defnyddio'r canfyddiadau sydd yn yr adroddiad blynyddol yma i feddwl am eu dulliau o reoli newid yn eu sefydliadau gyda'r nod o adfywio'r diwylliant, o ganolbwyntio ar ddatblygiad proffesiynol ac o wella'r gwaith hunanarfarnu. Gallwch ddarllen astudiaethau achos, sy'n batrwm o'r arferion gorau, yn yr adroddiad yma drwyddo draw. Mae croeso hefyd i chi gysylltu â'r ysgol neu'r darparwr dan sylw yn yr astudiaeth i ofyn am fwy o wybodaeth. Mae pecynnau PowerPoint ar wefan Estyn hefyd y gallwch eu defnyddio i ysgogi gweithwyr proffesiynol, llywodraethwyr a rhieni i drafod. Maen nhw'n cynnig cyd-destun a man cychwyn ar gyfer trafod a chynllunio.

Os ydych yn weithiwr proffesiynol yn y sector, rwy'n gobeithio y byddwch yn defnyddio'r adroddiad blynyddol yma a'r adnoddau cysylltiedig i wneud mwy o gynnydd yn eich taith arbennig chi i wella.

Ann Keane

Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru